

Raakadata, tutkimus ja media

MATTI VIRTANEN

Helsingin Sanomat kertoi toukokuussa perustavansa uuden datajournalismiin keskittyvän ryhmän, joka tuottaa uutisia yhdistelemällä, analysoimalla ja visualisoimalla laajoja tietoaaineistoja, kuten tilastoja yritystuista tai vaalikoneen vastauksista. Uutisen (22.5.) mukaan päätoimittaja Riikka Venäläinen uskoo, että joukkoistaminen eli lukijoiden ottaminen mukaan jutuntekoon sekä avoin data eli viranomaisten ja yritysten julkaisemat tietokannat ovat iso mahdollisuus datajournalismille.

Hanke on mitä kannatettavin ja lupaavin. Samalla on kuitenkin syytä huomata, mikä tässä on uutta, ja mikä vanhaa. Uutta on se, että raakadatan tietokantoja on nyt tarjolla aivan toisella tavalla kuin takavuosina, kiitos internetin ja julkishallinnon suunnanmuutoksen avoimuuteen päin. Uutta on myös se, että media alkaa aktiivisesti jalostaa raakadataa, etsimällä uutismielessä kiinnostavia kysymyksiä, joihin dataa hyödyntämällä löytyy vastauksia. Ja uutta on se, että kysymysten muotoiluun ja datan jalostamiseen hoidellaan osallistumaan mukaan valistuneita lukijoita.

Vanhaa on se, että datajournalismi on olemukseltaan tutkimuksen tekemistä – sitä vain tehdään perinteestä poikkeavalla tavalla ja alusta pitäen uutistuotantoon ja esitystavallisesti tehokkaaseen muotoon tähtäävällä tavalla.

Tämän uuden virtauksen varjoon tahtoo vain jäädä se, että ”datajournalismia” on harastettu jo varsin pitkään ja tämä vanha muoto on edelleen ylivoimaisesti hallitsevin. Vanha malli on se, että raakadatalle kysymyksiä asettavat ja sitä jalostavat ammattimaiset tutkijat ja tutkimuslaitokset, joiden tutkimustuloksia media sitten nostaa esiin, pelkistää ja elävöittää journalistisin keinoin.

Tiedossani ei ole, kuinka suuri osa median päivittäisestä uutistarjonnasta on perustunut ja perustuu tutkimustuloksista tiedottamiseen. Näppituntuma kertoo, että osuus on nykyisin varsin suuri. Olennaisia lähteitä tässä vanhassa datajournalismin muodossa ovat olleet ja ovat tieteelliset lehdet, niin perinteiset akateemiset kuin tutkimusta vähemmän tai enemmän popularisoivat julkaisut.

Juuri tässä olen nähnyt myös Yhteiskuntapolitiikka-lehden ja sen edeltäjän Alkoholipolitiikan keskeisen tehtävän. Tieteellisuontoisina lehtinä niiden levikki jää suhteellisen pieneksi, lukijakunnan muodostavat pääosin alan tutkijat, päättäjät, opiskelijat ja kansalaisaktiivit. Silti lehtien sisältö on tiivistänyt ja tiivistää suomalaista yhteiskuntaa koskevaa olennaista tutkimustietoa, ja monet artikkelit sisältävät myös uutiseksi tai kommentoinnin pohjaksi kiteytettävissä olevaa tuoretta tietoa.

Ja tätä tietoa pätevät ja erikoistuneet toimittajat ovat jatkuvasti myös hyödyntäneet. Esimerkiksi viime ja tänä vuonna, jolloin olen systemaattisemmin seurannut median kirjoittelua, YP:n jokaisen numeron jostain artikkelista tai useammasta oli tehty uutinen tai artikkeleita oli käytetty kommentoinnin pohjana. Tämä ei yllättänyt, sillä näin oli jo AP:n aikana ja sitten YP:n aloitettua 1998.

Tämä pitkään jatkunut käytäntö on tuottanut minulle pahan lähisikouden, jonka viestissään tuli paljastaneeksi Tampereen yliopiston nyt jo eläkkeellä oleva professori, rehtori ja kansleri Jorma Sipilä. Sipilä totesi ensin, että mediahan käyttää YP:tä jatkuvasti ja

tiheästi uutislähteenään – ja jatkoi: ”Hämmästyttävää vain on, kuinka harva tämän on havainnut.” Totta! Jokainen tutkija, kirjailija, näyttelijä, laitos tai yritys noteeraa tarkasti, mitä siitä mediassa kirjoitetaan, ja kun leikkeet ja näytteet kerää pinoon, syntyy vaihtelma, ettei media mistään muusta puhukaan kuin ”minusta”. Lukevan yleisön kannalta nuo jutut ovat kuitenkin osa massiivista ja jatkuvaa uutisvirtaa, joista vain harva – ja vielä harvemmin uutisen lähde – jää mieleen.

Juuri tähän perustan ounasteluni, että vanhan datajournalismin eli tutkimusuutisoinnin osuus on uutisvirrasta varsin suuri – siksi, ettei sitä omaksi uutislajikseen havaita, tilastoida tai tulkita. (Tässäpä muuten oiva tutkimuskohde Hesarin uudelle datajournalismin ryhmälle: mitä lehden omat tietokannat tästä voisivat kertoa.)

AP/YP eivät ole lähteeksi itsestään nousseet, se on edellyttänyt myös toimituksen puolelta aktiivista verkostoitumista ja yhteydenpitoa toimittajakuntaan päin. Kaikessa mediakentässä ei tämäntyyppiseen kaksivaiheiseen datajournalismiin ole ollut halukkuutta eikä ammattitaitoa. Eniten sitä on löytynyt maan ykköslehdessä Helsingin Sanomista ja sen sisaresta Ilta-Sanomista, joiden toimittajakunnan ammattitaito ja aktiivisuus ideoiden metsästämisessä on ollut aivan omaa luokkaansa.

Nämä erikoistuneet ja samalla laaja-alaiset toimittajat ovat olleet suomalaisen laatujournalismin sydän. Siksi haluan luetella tärkeimmät, joiden kanssa olen ollut yhteistyössä. Hesarissa Pellervo Alanen, Jyrki Alkio, Heikki Hellman, Marjukka Liiten, Marjut Lindberg, Jaakko Lyytinen, Ilkka Malmberg, Tuomo Pietiläinen, Päivi Repo, Saska Saarikoski, Teija Sutinen. Heistä Pellervo Alanen on jo pitkään ollut eläkkeellä, Jyrki Alkio on nykyisin Tekniikka & Talous -lehden päätoimittaja, Heikki Hellman Tampereen yliopiston viestinnän, median ja teatterin yksikön johtaja, Tuomo Pietiläinen on juuri aloittanut vierailevana journalistiikan professorina Tampereen yliopistossa, ja Marjut Lindberg jää eläkkeelle samana päivänä kuin minä. Ja Ilta-Sanomista löytyy monitoimimies Sakari Nupponen, joka edellisessä numerossa 3/12 vaihtoi rooliaan ja esiintyi YP:n kirjoittajana. Tai ei löydy enää, sillä juhannuksen jälkeen Sakari kertoi siirtyvänsä loppukestävästä legendaariseen kaupunkilehti Tamperelaisen päätoimittajaksi.

Toivottavasti uusi datajournalismi-innostus ei syrjäytä tätä vanhaa ja ansiokasta, muualla tehdystä tutkimuksesta kimmoketta ottavaa valtavirtaa. Sen etuna on tulosten tutkimuksellisen laadun perinteinen, akateeminen kontrollointi – ja se, että raakadatan jalostus mielekkään kysymyksen valossa on jo valmiiksi mediaa varten tehty. Medialle jää runsaasti vapausasteita poimia artikkeleista olennainen, havainnollistaa, taustoittaa ja arvioida tulosten merkitys.

Toinen asia on, etteivät ammattitutkijat ja tutkimuslaitokset välttämättä havaitse kaikkea merkityksellistä ja kiinnostavaa, mitä raakadatan – varsinkin kovin arkisilta tuntuviin – massoihin sisältyy. Datajournalismille jää runsaasti tilaa tehdä löytöretkiä ja keksii uusia toimintatapoja.

*

Tämä on viimeinen pääkirjoitus, jonka YP:n päätoimittajana teen, ja tämä YP:n nelosnumero on viimeinen, josta päätoimittajana ennen täyseläköitymistäni syyskuun alussa vastaan. Viitosnumerosta alkaen vastuunkantajaksi nousee uusi päätoimittaja Tuukka Tammi, jonka valinnasta seuraajakseni olen enemmän kuin iloinen.

Omasta puolestani kiitän kaikkia YP:n kirjoittajia, toimitusneuvoston jäseniä, referentiä, lukijoita, ystäviä – ja toimittajia – jotka vuodesta 1998 ovat YP:n nykyiseen asemaansa nostaneet. Uuden päätoimittajan myötä: päin tulevaisuutta!